

## **ДЖЕФРІ ПЛЕЄРС,**

*президент Міжнародної соціологічної асоціації (ISA), професор соціології Лувенського католицького університету (Бельгія); директор із досліджень Національного фонду наукових досліджень (Бельгія)*

## **GEOFFREY PLEYERS,**

*President of the International Sociological Association, Professor at the Catholic University of Louvain — Université catholique de Louvain (UCL, Belgium); Director of the National Fund for Scientific Research — Fonds national pour la recherche scientifique (FNRS, Belgium)*

*Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be*

*<http://orcid.org/0000-0001-9949-5047>*

# **Ролі соціології в Україні під час війни та її внесок у глобальну соціологію**

## ***Вступ***

Від 24 лютого 2022 року до кінця 2025-го щонайменше 14 999 українських цивільних осіб було вбито і понад 38 000 поранено (OHCHR/UN, 2026). На лінії фронту спустошливі втрати становлять від 73 000 до 140 000 життів українських військових (The Economist, 2025) — більшість із них були звичайними цивільними ще за кілька днів або місяців до того. Понад 3,7 мільйона людей були змушені покинути свої домівки та зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, а понад 6,8 мільйона були змушені залишити Україну, шукаючи безпеки в Європі та за її межами (UNHCR, 2025: р. 21).

Спустошення, спричинене війною, змушує кожного громадянина діяти. Як зазначають українські соціологи, «війна ставить це питання кожному: чим ти можеш бути корисним — у той чи інший спосіб — своїй спільноті?» (Costa et al., 2024). Від початку російського вторгнення громадяни України активно сприяють суспільній резильєнтності через різні форми залученості: підтримуючи тих, хто потребує допомоги, забезпечуючи безперервність базових послуг, підсобляючи функціюванню державних інституцій і суспільства попри руйнуван-

---

*Цитування:* Плеєрс, Дж. (2026). Ролі соціології в Україні під час війни та її внесок у глобальну соціологію. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 29–48, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.02.029>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)  
Published under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license.

© Плеєрс, Дж., 2026

© Видавець Інститут соціології Національної академії наук України, 2026 / Publisher Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2026.

ня та обстріли. Але що можемо зробити ми як соціологи? Що пропонує соціологія за умов війни та насильства?

Універсальної відповіді на ці питання не існує, адже це значною мірою залежить від національного контексту та характеру насильства. Спираючись на два приклади з Філіппін і Палестини та на огляд напрацювань українських дослідників, ця стаття стверджує, що соціологія допомагає пояснювати стрімкі соціальні зміни, зберігати реальні досвіди та уявляти можливі майбуття під час війни.

Стаття структурована у три частини. У першій, звертаючись до досвіду Філіппін і Палестини, розглянуто з акцентом на спільних дилемах (а не на прямих порівняннях) те, як соціологи реагують на війну, репресії та масове насильство. У другій частині увага зосереджується на Україні під час війни та аналізується, як українські соціологи з 2022 року продовжують продукувати науково строгі та водночас суспільно значущі дослідження, документуючи соціальні трансформації, громадянську резильєнтність, демократичні цінності та воєнні злочини в умовах екстремальної дестабілізації. У третій частині розглядаються епістемологічні та етичні виклики провадження соціології під час війни — питання позиційності, напруження між науковою строгістю та громадянською відповідальністю, а також емоційні й моральні виміри дослідження насильства і травми.

### *Методи, позиційність і цілі*

Стаття підготовлена з нагоди запрошення мене як президента Міжнародної соціологічної асоціації — ISA виступити з вітальною промовою (Pleyers, 2025a) та пленарною доповіддю на П'ятому конгресі Соціологічної асоціації України, що відбувся в гібридному форматі на базі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 20–21 листопада 2025 року. Писати з позиції західноєвропейського соціолога, який не є спеціалістом з України, означає визнати певні обмеження — зокрема обмежений доступ до публікацій, недоступних англійською мовою, та неминуче фрагментарне розуміння специфічних історичних траєкторій, що формують сучасне українське суспільство. Водночас ця стаття не прагне узагальнити величезний, багатий і стрімко збільшуваний корпус праць, створених українськими соціологами під час війни. Її мета скромніша: окреслити ключові ролі соціології у воєнній Україні та висвітлити епістемологічні питання, що постають у зв'язку з війною, спираючись на інсайти українських дослідників.

Стаття також не має на меті подати вичерпний аналіз соціальних трансформацій під час війни — це завдання ґрунтовно розглядається в новітніх публікаціях (див., напр.: Grushetsky & Paniotto, 2025). Замість того, щоб підмінювати аналізи національних учених чи фахівців з окремих країн, внесок глобальної соціології полягає у вибудовуванні діалогу з ними та сприянні взаємному навчанню дослідників із різних країн і регіонів світу (Pleyers, 2024).

Представляючи новітні дослідження українських соціологів, стаття запрошує міжнародних учених до глибшої взаємодії з українськими колегами.

Результати їхніх досліджень, методологічна креативність і теоретико-епістемологічні питання, які вони порушують, мають значення далеко за межами національного контексту. Водночас українські соціологи можуть знайти корисні інсайти в дослідженнях, здійснених в інших контекстах війни або масового насильства. Після 2022 року українська соціологія поглибила міжнародні зв'язки, однак переважно з Європою, США і Тайванем. Ця стаття запрошує до ширшого діалогу, враховуючи внесок соціологів Глобального Півдня, який може збагатити дискусію та відкрити нові можливості для методологічних інновацій і взаємного навчання. Отже, цей текст є запрошенням до діалогу через кордони та досвіди — з увагою до спільних викликів і водночас із повагою до унікальності українського контексту.

Стаття ґрунтується на якісному та інтерпретативному огляді соціологічних досліджень, присвячених як еволюції самої дисципліни, так і основним соціальним трансформаціям в Україні після повномасштабного російського вторгнення 2022 року. Огляд літератури є вибіркоким, а не вичерпним і зосереджується передусім на рецензованих англійських статтях, академічних книгах та дослідницьких звітах українських соціологів. Більш спеціалізовані напрями — зокрема дослідження вищої освіти, громадянського активізму та волонтерства — були включені мірою їхньої аналітичної значущості. Корпус текстів формувався через академічні бази даних, професійні мережі та постійний обмін з українськими колегами й добирався за критерієм релевантності щодо центрального питання: що може соціологія під час війни? Аналіз має тематичний характер, структурований довкола ролей і викликів, що постають перед соціологією в Україні. Посилання на Філіппіни та Палестину використовуються аналітично, а не систематично — не для прямого порівняння, а для осмислення спільних викликів і пошуку контекстуалізованих відповідей соціологів, які працюють в умовах війни чи масового насильства.

## 1. Інсайти соціологів у ситуаціях війни та масового насильства

Що може запропонувати соціологія за умов війни та насильства? Відповіді на ці питання завжди будуть частковими й залежать від конкретного національного контексту та характеру війни чи масового насильства.

Два приклади — з Філіппін і Гази — висвітлюють різні, але взаємодоповняльні ролі соціології в ситуаціях жорстких диктаторських репресій, масового насильства або війни: документування репресій і протидію невидимості через ризиковану емпіричну роботу (Філіппіни), а також створення дослідницьких просторів, корисних для самих учасників, які поєднують турботу, агентність і вироблення контрнарративів (Газа). Хоча жоден із цих контекстів не є безпосередньо зіставним з Україною, вони демонструють, як соціологи відповідають на практичні, методологічні та епістемологічні питання, характерні для екстремальних ситуацій, і висвітлюють виклики, що значною мірою резонують з українською ситуацією після 2022 року, про що йтиметься у наступному розділі.

## **«Босонога соціологія» на Філіппінах**

За останні три роки президентства Родриго Дутерте (2016–2022) було вбито понад 30 000 філіппінців. Його «війна з наркотиками» стала прикриттям для військових і парамілітарних зловживань, включно з масовими позасудовими стратами, особливо в бідних районах, серед міської молоді, селянських громад і мусульманського населення. Масові вбивства фермерів на острові Себу залишаються майже непоміченими як у національних, так і в міжнародних медіа. Така невидимість спростовувала саме існування жертв, уможлиблювала захоплення земель і послаблювала опір: місцевих активістів і політичних опонентів швидко оголошували «комуністичними повстанцями», після чого їх убивали (Arugay & Vaquisal, 2023).

У цьому екстремальному контексті Фібі Санчес, професорка соціології із Себу, розпочала дослідження, щоб задокументувати масові вбивства селян. Вона виходила з того, що одна з ключових місій соціології — «збирати дані в безпосередній близькості до постраждалих спільнот. Соціологи можуть застосовувати соціографію, етнографію, включене спостереження та інші польові методи... Це пов'язано з небезпекою для академічного існування, але залучення дослідників до “босоногих” досліджень є критично важливим — як у випадку осмислення “наркаторгівлі” та “порушень прав людини” за умов державної політики вбивства або “некрополітики”» (Sanchez, 2021: p. 164).

Оприлюднена «босонога соціологія» продукувала дані, що «слугували доказами, інструментами переконання, а також когнітивними й відносинними ресурсами» (Sanchez, 2021: p. 164) у боротьбі з порушеннями прав людини та структурним насильством. Такий підхід прагне подолати розрив між академічним знанням і повсякденним досвідом маргіналізованих спільнот. Водночас ця робота супроводжувалася серйозними ризиками для дослідників. Після неодноразових погроз убивством керівниця дослідження була змушена залишити країну; її виїзд став можливим завдяки підтримці Лувенського католицького університету (Бельгія).

## **Молодіжні наративи з Гази: колективне зіцнення, агентність і наративотворення**

Палестинський випадок надає особливо промовисті інсайти для соціології в контекстах, де руйнування, примусове переміщення та епістемічне уневажнення відбуваються одночасно. Чи можливо здійснювати соціологічні дослідження в Газі — в умовах тривалої окупації, а від жовтня 2023 року — військового протистояння, що супроводжується регулярними бомбардуваннями, загибеллю цивільних, нестачею води та продовольства, систематичним переміщенням населення та руйнуванням соціальної й академічної інфраструктури?

Попри це, кількість академічних публікацій про Газу зростає. Вони містять свідчення й аналіз суспільства, яке щодня стикається з атаками та насильством. За таких умов виробництво знання стає невіддільним від боротьби за видимість, а дослідження — формою опору уневажненню, замовчуванню та дегуманізації.

Абір Муслех, професорка соціології та соціальної роботи Віфлеємського університету на Західному березі, продовжила розробляти емпіричні дослідження досвіду молоді, переміщеної війною. Це вимагало інноваційних, колективних та адаптивних методологій. Процес супроводжувався значним емоційним навантаженням для дослідниці, яка працювала в безпосередній близькості до травми, втрат і насильства.

Муслех співпрацювала з проектами, розробленими Інститутом громадянської освіти «Тамер» — палестинською НУО, що займається громадянською освітою, розширенням можливостей молоді та культурною резильєнтністю через читання, нарративні практики й партисипативне навчання (Tamer Institute for Community Education, 2019). У Газі Інститут об'єднав молодих людей, переміщених із домівок і змушених жити в наметах, створивши колективні простори, де учасники могли ділитися історіями, емоціями, повсякденним досвідом і спогадами про квартали, знищені ізраїльськими бомбардуваннями (Jawad et al., 2025; Musleh, 2026).

Спируючись на інтерв'ю з переміщеною молоддю віком 19–23 років та молодіжними працівниками, залученими до цих ініціатив, Муслех показує, як частина учасників почала інтерв'ювати інших людей у своєму оточенні, поширюючи колективну динаміку, що одночасно функціювала як процес зцілення, розширення можливостей і виробництва знання (Musleh, 2026). У такий спосіб дослідження розмиває традиційне розрізнення між «досліджуваними» і співдослідниками (Oinas et al., 2018).

Ця робота пропонує осмислення того, як соціологія може здійснюватися і залишатися значущою в умовах війни. Абір Муслех та інші палестинські дослідники (напр.: Jawad et al., 2025) висувають на передній план партисипативні, спільотно-орієнтовані форми соціологічної роботи, що стирають межі між дослідженням, турботою та колективним виживанням. Такий підхід резонує із соціологічними дослідженнями в інших воєнних контекстах, зокрема в Україні, де вчені змушені переосмислювати умови, цілі та етичні вимоги виробництва знання.

**Дослідження в умовах війни має бути корисним для учасників та їхньої спільноти.** Проведення якісних досліджень у ситуації щоденних бомбардувань і насильницької загибелі цивільних вимагає методологічної адаптації. Ключовою вимогою є створення таких дослідницьких просторів, які підтримують учасників у ситуації повторюваної травматизації. В умовах постійних обстрілів і масових жертв якісне дослідження може здаватися марним. Однак проєкт Інституту «Тамер» і Муслех був високо оцінений учасниками та активно протистояв окремим вимірам досвіду війни. Обмін живими історіями став інструментом опору й розширення можливостей. Написання та збирання історій допомогли повернути відчуття сенсу в існування, яке без цього було сповнене лише терміновим пошуком їжі та страхом перед наступним бомбардуванням. Як зазначив один з учасників: «Я можу записувати історії кожного, замість того щоб просто чекати гуманітарної допомоги в наметі» (Musleh, 2025: р. 8).

Таким чином, дослідження стало не лише засобом продукування знання, а й крихким, але життєво важливим простором агентності, гідності та колективного виживання.

**Молодіжні ініціативи як простори зцілення, агентності та смислу.** Дослідницьке середовище стало колективним простором зцілення, де молоді люди ділилися воєнним досвідом, емоціями, спогадами, травмами та надіями. Воно також створювало можливість не лише терпіти, а й діяти та відновлювати сенс власного життя. «Завдяки спільному обміну досвідом вони формують колективний процес побудови зв'язку між своїми емоціями та думками, пов'язаними з травматичним досвідом, який вони пережили та продовжують переживати. ... Участь у молодіжних ініціативах є інструментом надання сенсу та розширення можливостей життя в умовах війни» (Musleh, 2025: p. 5).

Молодіжні колективи «давали змогу учасникам підтримувати одне одного, ділитися історіями та спільно виживати» (Musleh, 2025: p. 3). Вони належать до ширшого спектра ініціатив, що дають змогу палестинцям творити «нові способи життєздатності, тепла й любові» (Shalhoub-Kevorkian, 2024) у найекстремальніших умовах.

У ситуації руйнування й постійного ризику молоді учасники знаходили простір, щоб ставати суб'єктами власного життя та акторами у своєму суспільстві: «ми намагаємося протистояти нещадній війні по-своєму, інноваційно й майстерно опановуючи ситуацію» (Musleh, 2025: p. 6). Такі практики давали змогу відчутти «самоефективність, розширення можливостей та агентність» (Musleh, 2025: p. 7) і перейти «від пасивності та травми до активного опрацювання невимовного через надання йому колективного сенсу» (Musleh, 2025: p. 8). Вони культивували «відчуття відповідальності писати історію так, як [вони] її проживають» (Musleh, 2025: p. 12), чинячи опір дегуманізації та відмовляючись від безпорадності.

**Від індивідуальних травм до колективного контрнарративу.** Ініціативи Інституту «Тамер» є не лише терапевтичними; вони створюють простір для переходу від індивідуалізованих досвідів переміщення, поранень і втрат до спільно артикульованих нарративів — вони «перетворюють значення на спільні та взаємно зрозумілі досвіди» (Musleh, 2005: p. 6). Ділячись історіями та збираючи свідчення інших, молоді люди формують спільнотний контрнарратив. Вони долучаються до написання історії Гази «знизу», роблячи видимими голоси, які інакше залишилися б замовченими. Вони показують Газу не лише як простір руйнування, яким її часто зображують політичні й медійні нарративи, а як простір життя, де молоді люди росли з надіями та мріями. Такі дослідницькі практики, разом із дослідженням Муслех, роблять палестинське життя видимим у момент, коли глобальні медіа говорили майже суто про смерть у Палестині (Fassin, 2025), зводячи існування до підрахунку жертв.

Стирання історії та культури народу є визнаною тактикою війни. Це включає «історичид» — «навмисне знищення минулого та самої історіографічної рефлексії, ... використання минулого як зброї в межах певного етнонаціоналіс-

тичного проекту. Таке епістемологічне загарбання території є спробою контролювати те, що означає займатися історією» (Ward, 2025: p. 6).

Надаючи молоді можливість розповідати й записувати власну колективну історію, партисипативне дослідження робить їх не лише оповідачами, а й акторами власної історичної траєкторії — що є критично важливим для народу, якому відмовляють у праві розповідати свою історію (Said, 1984). Дослідження Муслех та її молодих колег пропонує альтернативну перспективу розуміння Гази, яка ефективно підважує рамки поширених некритичних інтерпретацій.

## 2. Соціологія в Україні під час війни

### *Резильєнтна соціологія*

До війни соціологія вже була добре інституціалізованою академічною галуззю в Україні: її розвиток підтримувала активна національна професійна асоціація, вона мала потужні позиції в системі Національної академії наук, міцну присутність в університетах і дослідницьких центрах, а також була помітною в публічних дебатах. Колективна монографія за редакцією Віля Бакірова та Євгена Головахи “Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results” (Bakirov & Golovakha, 2018) є свідченням динамізму цієї дисципліни. Нещодавно Ольга Куценко та Світлана Бабенко (Kutsenko & Babenko, 2024) запропонували ґрунтовний огляд галузі, узагальнивши інституційний розвиток, провідні дослідницькі теми, емпіричні результати та перші аналітичні оцінки трансформацій, спричинених війною, що розпочалася у 2014 році та загострилася повномасштабним російським вторгненням у 2022-му. Вони також показують, що соціологи відігравали ключові ролі у кількох переломних моментах новітньої історії країни — після здобуття незалежності під час формування національної ідентичності; у 2004 році, коли за допомоги знакового опитування було викрито фальсифікації виборів, а також у дослідженні подальших великих соціальних рухів. Регулярні опитування та соціологічні аналізи сприяли здатності українського суспільства рефлексувати власні трансформації після обрання державної незалежності, зокрема під час двох ключових суспільних піднесень — Помаранчевої революції 2004–2005 та Євромайдану 2013–2014 років (Emeran, 2017; Oleinik, 2018).

Із початком війни українські соціологи продемонстрували виняткову резильєнтність. Навіть після повномасштабного вторгнення 2022 року вони продовжували викладати у вишах і проводити дослідження попри обстріли, вимушене переміщення та окупацію. У цих надзвичайно складних умовах було створено значний корпус емпірично обґрунтованих і теоретично потужних досліджень.

Кількісні методи й опитування традиційно є одним із сильних боків української соціології (Grushetsky & Paniotto, 2025). Завдяки наполегливим індивідуальним і колективним зусиллям соціологічні інститути змогли подолати організаційні, технічні та фінансові труднощі першого року вторгнення (Klein et al., 2025). Інститут соціології НАН України продовжив щорічні опитування соціальних змін і результати їх узагальнював у щорічних виданнях «Українське

суспільство в умовах війни» ( Головаха & Дембіцький, 2024). Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) також зберіг безперервність своїх досліджень, пізніше узагальнених у книзі "War and the Transformation of (2022–23)" (Grushetsky & Paniotto, 2025). Збереження методологічно надійних і безперервних серій опитувань, що документують соціальну динаміку під час повномасштабної війни, є досягненням, яке має небагато аналогів в історії соціології.

За цією разючою безперервністю досліджень і викладання стоїть значна людська ціна. Українські науковці проводили опитування під час війни, викладали в укриттях і за умов блекаутів, здійснювали польові дослідження, піклуючись про переміщених родичів або переживаючи особисті втрати. Горе, втома та емоційне виснаження залишаються часто невидимим тлом тієї продуктивності й резильєнтності, що описуються в цій статті.

### ***Життя, суспільство та цінності в країні, що воює***

Документування та аналіз життя в суспільстві, охопленому війною, стали центральним завданням українських соціальних наук. Виклик є колосальним: повномасштабна війна трансформує всі сфери особистого й суспільного життя — від національної та громадянської ідентичності (Golovakha et al., 2023; Kutsenko, 2025c) до повсякденних сімейних стосунків (Kostenko et al., 2024) та інтерналізованої релігійності (Karakai & Moskotina, 2025).

У своєму огляді української соціології Ольга Куценко та Світлана Бабенко (Kutsenko & Babenko, 2024: 454) визначають «наси́льство і воєнні злочини, ментальне здоров'я, мілітаризацію, деокупацію, вимушену міграцію [та] повернення військових додому» як ключові теми, що набули особливої актуальності під час війни. Дослідження переміщення, трансформації громад, пам'яті, травми та громадянського спротиву фіксують досвід суспільства, що зазнає глибоких змін.

Українські соціологи широко використовують дослідження цінностей для аналізу того, як війна змінює соціальні та політичні орієнтації (Grushetsky & Paniotto, 2025). Не дивно, що війна спричинила високий рівень національної єдності: національні почуття та ідентичність суттєво зміцнилися, тоді як тривалі соціальні та політичні поділи, що формували публічні дебати після набуття незалежності, послабилися, зокрема щодо ставлення до Росії, НАТО та Європейського Союзу. Потужний прозахідний консенсус став визначальною рисою сучасної української ідентичності (КМІС, 2024; Kutsenko, 2025a; 2025b).

Особлива увага приділяється еволюції демократичних цінностей в умовах страху, мілітаризації та повсюдного насильства. Опитування свідчать, що війна й масове насильство не призводять до краху демократичних ідеалів (Bakke et al., 2025: p. 1387). Навпаки, війна, здається, «мобілізувала» відданість українців демократичним принципам (Kutsenko, 2025a). Спираючись на опитування КМІС для National Democratic Institute (2024), Ольга Куценко (Kutsenko, 2025a: p. 21) зазначає, що «у 2023 році 93% українців прагнули бачити Україну повноцінною демократією (...) і 70% вважали, що владу слід критикувати за можливі помилки». Частка громадян, які оцінювали демократичну політичну систему як «радше добру» або «дуже добру», зросла з 76% у 2021 році до 95% у 2022-му та 93% у 2023-му.

Водночас надто оптимістичні інтерпретації «надзвичайної демократичної резильєнтності» України потребують уточнення з принаймні трьох причин. По-перше, воєнний контекст посилює ефект соціальної бажаності відповідей, особливо на політично чутливі запитання. Деякі респонденти можуть відповідати так, як вважають очікуваним. Крім того, закони, що криміналізують заперечення російської агресії, підвищують обережність у висловленні позицій, які можуть сприйматися як непатріотичні. По-друге, підтримка демократії в Україні тісно переплетена з ширшим цивілізаційним вибором між західною та російською моделями. Респонденти можуть радше висловлювати геополітичну орієнтацію, ніж глибоку прихильність до демократичних цінностей. По-третє, детальніші аналізи засвідчують внутрішні відмінності. Наприклад, К. Баке, М. Даль і К. Рикард (Bakke et al., 2025) виявили, що особи, які зазнали поранення або втратили близьких, менш схильні підтримувати захист прав меншин і, меншою мірою, свободу слова.

### *Документування резильєнтності та громадянських ініціатив*

Резильєнтність стала одним із центральних фокусів соціальних досліджень у воєнній Україні. Якщо психологія розглядає її як здатність індивіда адаптуватися до несприятливих змін, то соціологія робить наголос на її реляційних, колективних та інституційних вимірах, аналізуючи організаційні та суспільні умови, що підтримують резильєнтність на індивідуальному, груповому та національному рівнях (Nechitailo & Alieva, 2025).

Громадянська активність і волонтерство стали визначальними рисами соціального ландшафту воєнної України та привернули значну наукову увагу (Boichak & McKernan, 2024; Stepanenko & Stewart, 2025). Ініціативи громадян реагують на широкий спектр потреб: від будівництва укриттів і відновлення шкіл до підтримки внутрішньо переміщених осіб та допомоги військовим. Спираючись на дані про довіру, Віль Бакіров (Bakirov, 2025) вказує на самопосиливальну динаміку: участь у колективних діях зміцнює національну ідентифікацію, що, своєю чергою, стимулює подальшу залученість. Такі практики одночасно виконують функції практичної підтримки та механізмів соціальної згуртованості. Водночас Ольга Куценко (Kutsenko, 2025a; 2025b) застерігає, що безпрецедентна солідарність 2022 року може послабитися під тиском воєнної втоми, недовіри до інституцій, відчуття несправедливості та нових воєнних втрат і поділів.

Соціологія освіти під час війни також стала активною галуззю. Дослідження показують, як система освіти відновила функціонування вже в березні 2022 року та намагалася підтримувати навчання за умов війни. Ірина Нечитайло та Айгуль Алієва (Nechitailo & Alieva, 2025) аналізують «унікальний український рецепт» резильєнтності освітньої системи, наголошуючи на ролі шкіл і вчителів, підтриманих значною автономією. На підставі неінституційного підходу та глибоких інтерв'ю вони пропонують аналітичну модель оцінки резильєнтності, що враховує досвід учителів і практики на рівні школи.

Вища освіта також стала предметом активного аналізу (Lavrysh et al., 2025). Університети розширили онлайн-навчання, релокувалися до безпечніших регіонів і поглибили міжнародну співпрацю. Педагогічні інновації, зокрема міжнародні інтерактивні онлайн-курси (Zayachuk, 2025), свідчать про високий рівень академічної відданості.

### ***Документування воєнних злочинів***

Важливою роллю соціології у воєнний час є документування та аналіз воєнних злочинів і порушень прав людини. Подібно до Фібі Санчес на Філіппінах, українські соціологи систематично фіксують злочини та звірства. Подібно до Абір Муслех, вони збирають свідчення очевидців, зокрема після масових убивств цивільних у Бучі та Маріуполі.

Від початку повномасштабного вторгнення в Україні з'явилися нові форми збирання доказів поза межами державних розслідувань. Соціологи беруть участь в ініціативах, що документують і перевіряють свідчення воєнних злочинів. Це виводить на видноту форми насильства, які часто залишаються поза увагою офіційних процесів (Klosterkamp & Jeffrey, 2024).

Львівський центр міської історії започаткував проєкт документування повсякденного життя під час війни, а також збирав свідчення серед ВПО, багато з яких «відчували сильну потребу розповісти про своє випробування» (Wylegala, 2025). Проєкт розширено до п'яти європейських країн. Громадські організації — Центр громадянських свобод (Nekoliak, 2025) та The Reckoning Project (2024) — координують збирання візуальних і вербальних свідчень відповідно до міжнародних правових стандартів.

Головною метою є сприяння відповідальності та справедливості. Водночас наголос зроблено на публічному поширенні знання про злочини та підтримці жертв. Поширення свідчень допомагає протидіяти дезінформації, інформувати міжнародну аудиторію та зберігати історичну пам'ять (Reckoning Project, 2024). Це також сприяє зціленню травми, адже багато постраждалих відчувають потребу засвідчити й домогтися справедливості.

Водночас ця діяльність вимагає високої етичної відповідальності: для уникнення ретравматизації потрібен травмоорієнтований і чутливий підхід (Nekoliak, 2025).

### ***Викриття хибних нарративів***

Ще однією ключовою роллю соціології є викриття та спростування пропаганди, дезінформації й хибних нарративів, широко застосовуваних під час війни. Держава-агресор прагне заперечити історію та культуру народу, на який вона нападає. Емпіричні дослідження протидіють таким спробам стирання, документуючи соціальні реалії та виявляючи історичне підґрунтя. Хоча контексти суттєво відрізняються, поняття «історичиду», застосовне до палестинської історії, резонує зі спробами Росії підірвати українську ідентичність. Мішалова, Гордійчук і Соколовський (Mishalova et al., 2024) показують, що підрив і руйну-

вання української культурної ідентичності та історичної спадщини є центральним виміром російського вторгнення.

Інші дослідники аналізують російську пропаганду та поширення відповідних державних нарративів (Oleinik & Paniotto, 2024; Bradshaw et al., 2024). Олійник і Паніотто (Oleinik & Paniotto, 2024: pp. 225–226) наголошують на повторюваних проросійських спробах представити Україну як країну без легітимної історії, а її території — як «історичну помилку, що має бути виправлена військовими засобами». Дослідження у сфері гуманітарних і соціальних наук переконливо спростовують ці твердження, демонструючи, що українська національна ідентичність ґрунтується на тривалих культурних і історичних траєкторіях та громадянських цінностях (Krugmets et al., 2025). Масштабні опитування також заперечують уявлення про Україну як «неспроможну» чи «розділену» державу й дедалі частіше використовуються як «дискурсивні інструменти спротиву» (Kutsenko, 2025b: §30).

### *Утопічна роль соціології*

Окрім документування й аналізу соціальних змін, соціологія виконує також утопічну функцію: вона прояснює виклики, уявляє можливі майбуття та розширює горизонти публічної уяви. Йдеться не про наївний ідеалізм. Концепція «конкретної утопії» Ернста Блоха (Bloch, 1986) стосується передбачень, укорінених у реальних тенденціях і латентних можливостях. Розвиваючи цю ідею, Рут Левітас (Levitas, 2013) розглядає утопію як методологічний ресурс, що дає змогу виявляти приховані лінії розвитку сучасного суспільства через проєкцію альтернативних можливих сценаріїв майбутнього.

Аналізуючи зміни цінностей, виявляючи структурні динаміки й потенційні траєкторії розвитку, українські соціологи нагадують громадянам про здатність суспільства трансформуватися та підкреслюють, що кризи можуть відкривати нові горизонти можливостей. Вони діють у межах своєї дисциплінарної місії, коли окреслюють ризики та можливості повоєнного розвитку. Вони наголошують, що майбутнє українського суспільства залежатиме від колективних виборів, а не від автоматичного повернення до довоєнного статус-кво, яке не є ні неминучим, ні бажаним.

Як застерігає Євген Головаха: «Якщо феномен елітарного егоїзму ... збережеться, якщо корупційні схеми продовжать існувати, а еліта не продемонструє реальної солідарності “знизу”, то в повоєнний період буде складно зберегти й розвинути змістовні солідарності, що виникли під час війни» (Holovakha, 2025). Віль Бакіров так само зазначає, що «ключовим післявоєнним викликом стане подолання розриву між горизонтальною енергією суспільства та вертикальною слабкістю держави» (Bakirov, 2025). Він убачає у волонтерських і громадянських ініціативах можливі зерна більш згуртованого повоєнного суспільства: «Надзвичайна здатність до самоорганізації, високий рівень соціального капіталу та значна довіра до армії й волонтерів мають бути перетворені на рушійну силу реформування й відбудови державних інституцій, здатних зцілити рани війни та забезпечити сталий розвиток у мирний час». Це перегукується із закликом

Фібі Санчес у філіппінському контексті: «Соціологи мають наважитися стати провісниками процесу демократизації... [Країні] потрібні громадянські формування, що є самоорганізованими, добровільними, самогенерованими, справді автономними від держави та здатними артикулювати публічний інтерес» (Sanchez, 2021: p. 164).

### 3. Методологічні та епістемологічні виклики

#### *Адаптація методів*

Одним зі сталих сильних боків української соціології є її рефлексійний і самокритичний етос (Kutsenko, 2025c; Kutsenko & Babenko, 2024). Ця традиція виявилася особливо цінною після повномасштабного вторгнення, яке спричинило «епістемологічний землетрус» (Kutsenko, 2025b), дестабілізувавши об'єкти, методи та саму епістемологію соціального аналізу. Війна змушує переосмислювати дослідницькі практики та повертатися до фундаментальних епістемологічних питань — зокрема щодо соціальної відповідальності академії та меж наукової відповідальності за умов війни. Як мають адаптуватися дослідження, методи й епістемологічні позиції, коли суспільство стикається з екзистенційними загрозами, повсюдним насильством і глибокими порушеннями дослідницького середовища?

В Україні базовими стали практичні виклики. Частина дослідників емігрувала, інших мобілізовано. Деякі регіони перебувають під окупацією. Підтримання навчального процесу й досліджень потребує подолання перебоїв з електропостачанням і стресу регулярних обстрілів. Кожен дослідник змушений балансувати між професійними обов'язками, викликами повсякденного життя під час війни та волонтерською солідарною діяльністю.

Методологічні проблеми також є значними. Проведення соціологічних досліджень у воєнний час — як кількісних, так і якісних — вимагає подолання численних труднощів: залучення респондентів, адаптації методів, доступу до релевантних акторів в умовах переміщення, небезпеки та руйнування інфраструктури. Тим часом кількісні дослідники й опитувальні центри швидко адаптувалися. Традиційні особисті інтерв'ю стали складнішими й частково були замінені телефонними опитуваннями, які мають власні обмеження. Для охоплення громадян, що виїхали за кордон або служать у війську, дедалі частіше застосовуються змішані дизайни — наприклад, поєднання телефонних та онлайн-опитувань. Українські соціологи також розробили статистичні методи для зменшення похибок і врахування нових демографічних та територіальних реалій країни (Paniotto, 2024).

#### *Публічна соціологія та етика турботи*

Як показують дослідження палестинського досвіду, соціологічна робота в умовах війни має прагнути бути змістовною та цінною для учасників та їхніх спільнот. Українські соціологи дедалі активніше звертаються до прикладних до-

сліджень із виразним суспільним впливом (Kutsenko, 2025b), зокрема через співпрацю з організаціями громадянського суспільства та місцевими органами влади, й тим самим долучаються до програм реінтеграції, відновлення та підтримки населення, постраждалого від війни (Isar, 2023).

Оскільки якісні дослідження спираються на безпосередню взаємодію з респондентами та використання глибоких інтерв'ю, вони потребують особливо ретельної адаптації дослідницьких процедур і чітко сформульованої етики турботи — як щодо учасників дослідження, так і щодо самих дослідників. Працюючи з людьми, які пережили втрату чи травму, дослідницьке середовище має бути зорганізоване так, щоб підтримувати їхні суб'єктивні та рефлексійні процеси, зокрема через створення безпечних просторів, де травматичний досвід може бути проговорений. У ситуації війни або під час збирання свідчень жертв та очевидців воєнних злочинів «навіть за максимальної дослідницької обережності методологічні та етичні засади дослідження неминуче зазнають трансформації. Саме тому надзвичайно важливо, щоб такі проекти здійснювалися досвідченими дослідницькими командами з належною фаховою та інституційною підтримкою» (Wylegala, 2025: p. 156). Адаптивні, рефлексійні методології та етичні підходи стають вирішальними. «Добробут респондента має пріоритет над прагненням до “повноти” інформації» (Kutsenko, 2025b; див. також: Wylegala, 2025: p. 148; Nekoliak, 2024: p. 168).

Соціологи, соціальні науковці та психологи, залучені до документування воєнних злочинів, польових досліджень у воєнний час чи збирання травматичних наративів, стикаються з підвищеними ризиками емоційного виснаження, морального стресу та вторинної травматизації. Хоча емоційний вплив якісних досліджень насильства тривалий час залишався недооціненим, останні дослідження описують феномен «вікарної травми» — емоційного та психологічного напруження, що виникає внаслідок контакту з травматичним досвідом інших (Coles et al., 2014; Smith et al., 2023). Вони також засвідчують, що дослідницькі проекти, які включають професійну психологічну підтримку, супервізію або принаймні структуровані групові обговорення та рефлексійний супровід, здатні зменшити шкоду й підтримати етичну сталість практики (Williamson et al., 2020; Wylegala, 2025). Отже, психологічна підтримка — через фахівців із ментального здоров'я, структуровані командні дебрифінги або їх поєднання — має бути чітко передбаченим, належно профінансованим і невіддільним компонентом методологічного дизайну досліджень у контекстах війни чи масового насильства.

### *Напруження між дослідженням і залученістю*

До повномасштабного вторгнення українська соціологія переважно спиралася на традицію «професійної» та «політичної» (policy) соціології (Burawoy, 2021), яка робить наголос на об'єктивності та дистанційованості. Сьогодні збереження позиції відстороненої нейтральності є проблематичним для країни, що зазнає вторгнення та щоденних обстрілів. Публічна роль соціології посилюється. Результати опитувань, експертні коментарі та аналітичні звіти активно

обговорюються в публічному просторі. Дедалі частіше лунає аргумент, що соціологічне знання має «не лише пояснювати, а й підтримувати колективну суб'єктивність» (Kutsenko, 2025b: §39). Війна змінила й позиційність дослідників: українські соціологи є не лише спостерігачами, а й громадянами країни, що воює. Вони поділяють тривоги, невизначеність і патріотичні почуття своїх співгромадян.

Цей зсув порушує гострі епістемологічні питання, які до війни не були в центрі уваги. «Воєнний час — із його нагальностями, емоціями та вимогами колективної лояльності — суперечить базовим умовам академічного життя» (Costas et al., 2024: p. 765). Для тих, хто прагне поєднати наукову строгість і публічну залученість, певні упередження та дилеми є неминучими: «політичні міркування можуть обмежувати здатність академіків виконувати “обов'язок говорити правду”» (Costas et al., 2024: p. 766).

Універсальних відповідей на ці дилеми не існує. Найпереконливіші підходи часто постають із рефлексій, укорінених у власному польовому досвіді, усвідомленні позиційності дослідника та реалістичній оцінці можливостей емпіричного дослідження й поширення результатів. Раніше згадані приклади соціологів із Палестини та Філіппін є саме такими ситуативними відповідями. Подібно до цього й українські соціологи вибудовують крихкий і змінний баланс між науковою строгістю, етичною відповідальністю та громадянською залученістю, формуючи індивідуальні й колективні стратегії відповідно до умов воєнного життя та досліджень.

У проникливому аналізі Яна Костас, Анна Прохорова, Віктор Степаненко, Данило Судин і Володимир Єрмоленко (Costas et al., 2024) розглядають ставки та межі активістської залученості у воєнний час та епістемологічні умови збереження наукової строгості під час вторгнення. Вони зазначають: «Екстремальний контекст війни фундаментально впливає на дослідників, оскільки стан надзвичайності стирає простір і час для контемпляції та критичної рефлексії. Хоча така потужна афективна й екзистенційна зануреність може давати унікальні інсайти, ... вона також ускладнює збереження тієї дистанції, на якій одночасно ґрунтується академічна практика». Автори вказують на незгоди «у точці, де академічна роль вступає в суперечність із політичним чи активістським життям і цілями, коли з тактичних міркувань дослідники утримуються від критики» (Costas et al., 2024: p. 768).

У всьому світі війна й політична поляризація актуалізують давні дискусії про взаємозв'язок соціології та політики, про межі залученості дослідника й характер критичної позиції. Чи має соціологія бути політично ангажованою? Чи стала вона надто політизованою? Чи повинна вона відстоювати аксіологічну нейтральність? Ці дебати супроводжують дисципліну від її заснування, але у воєнний час вони набувають нової гостроти. Універсально правильної відповіді немає. Різні позиції щодо ступеня соціальної залученості досліджень або активізму цілком виправдані, й дисципліна виграє від цієї множинності. Проте спільним знаменником має залишатися безкомпромісне дотримання наукової строгості. Перевірка фактів, методологічна прозорість і відмова від дезінформації залишаються опорами соціальних наук і колективного етосу соціології (Pleyers, 2025b).

## Висновки: глобальний резонанс української соціології

Резильєнтність і життєздатність, продемонстровані українською соціологією, є колективним досягненням, що ґрунтується на тривалих індивідуальних і спільних зусиллях. Багато українських соціологів пережили вимушене переміщення, втрати та глибокі порушення професійного й особистого життя. Проте, попри надзвичайні труднощі й невизначеність, вони продовжують створювати емпірично насичені, теоретично обґрунтовані й суспільно значущі дослідження, які публікуються в національних та міжнародних наукових журналах і монографіях. Їхні праці документують соціальні наслідки війни та вимушеного переміщення, а також практики солідарності, адаптації та громадянської залученості, що лежать в основі резильєнтності українського суспільства.

Українська соціологія не лише не була паралізована війною, а навпаки переживає період динамізму, переосмислення та творчого оновлення. Соціологи здійснили масштабні опитування та розробили методологічно інноваційні якісні дослідження. Спираючись на усталені національні традиції, вони водночас оновили поле через нові методи, польові стратегії та розширення міжнародної співпраці. Активна участь у міжнародних соціологічних асоціаціях і дослідницьких мережах, а також зростання кількості міжнародних публікацій забезпечили українській соціології безпрецедентну глобальну видимість.

Водночас ця життєздатність має високу ціну. Представники академічної спільноти були мобілізовані, переміщені або змушені емігрувати. Деякі колеги загинули. Кафедри були фрагментовані, дослідницькі траєкторії перервані. Тому резильєнтність української соціології слід розуміти не лише як інституційну безперервність, а як результат особистих жертв, що й надалі формують її теперішнє та майбутнє.

Соціологія воєнної України живить глобальний діалог і надає емпіричні, методологічні та нормативні ресурси для переконливої відповіді тим, хто ставить під сумнів актуальність соціології як дисципліни. Поза межами самої соціології надзвичайно важливим є засвоєння досвіду резильєнтної демократії в час, коли світовий порядок зазнає потрясіння, а демократія опиняється під загрозою.

Для міжнародної аудиторії українські соціологи пропонують значно більше, ніж емпіричні дані про суспільство, що зазнає агресії. Вони демонструють, що соціологія здатна робити вагомий внесок у суспільства, які переживають конфлікт. Соціологічні дослідження надають громадянам і інституціям інструменти саморозуміння в періоди стрімких трансформацій. Вони також посилюють суспільну резильєнтність в умовах екзистенційної загрози та підтримують зусилля з відбудови демократичної й більш згуртованої нації. Як зазначають Нечитайло та Алієва (Nechitailo & Alieva, 2025: p. 30) у дослідженні освітньої системи України під час війни, деякі «українські рецепти резильєнтності» є «унікальним досвідом, релевантним для всієї Європи, що сприяє формуванню універсальних базових принципів... які можуть слугувати орієнтиром під час глобальних соціальних криз, від яких не застраховане жодне суспільство чи країна».

Воєнні дослідження в Україні стосуються ключових питань сучасної соціології. Як суспільство зберігає резильєнтність під екстремальним тиском? Як демократія чинить опір і як вона трансформується та зазнає випробувань? Як змінюються інституції й моральні економіки<sup>1</sup> в умовах екзистенційної загрози? Як дослідники можуть здійснювати науково строгі дослідження, залишаючись залученими до колективної боротьби за виживання? Відповідаючи на ці виклики, українські соціологи продемонстрували методологічну креативність, епістемологічну рефлексію та теоретичні інсайти, що мають значення далеко за межами національного контексту.

Переклад з англійської Ольги Куценко

### Джерела / References

Golovakha, Ye. & Dembitskyi, S. (Eds.). (2024). *Ukrainian Society in Wartime. The Year 2024*. Kyiv: Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine. [=Головаха, Є. (ред.) & Дембіцький, С. (ред.). (2024). *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024*. Київ: Інститут соціології Національної Академії наук України.]

Arugay, A. & Baquisal, J. (2023). Bowed, bent, & broken: Duterte's assaults on civil society in the Philippines. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 42(3), 328–349. <https://doi.org/10.1177/18681034231209504>

Bakirov, V. & Golovakha, Ye. (Eds.). (2018). *Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University.

Bakirov, V. (2025). *The Phenomenon of Ukrainian Resilience: The Synergy of Sociocultural Factors*. Keynote at the Fifth Ukrainian Congress of Sociology, 20–21 November. Retrieved from: <https://sau.in.ua/>

Bakke, K., Dahl, M., & Rickard, K. (2025). Conflict exposure and democratic values: Evidence from wartime Ukraine. *Journal of Peace Research*, 62(5), 1376–1392. <https://doi.org/10.1177/00223433251347769>

Bloch, E. (1986 [1954]). *The Principle of Hope*. Vol. 1. Cambridge, MA: MIT Press.

Boichak, O. & McKernan, B. (2024). Narratives of volunteering and social change in wartime Ukraine. *Cultural Sociology*, 18(1), 48–71.

Bradshaw, S., Elswah, M., Haque, M., & Quelle, D. (2024). Strategic storytelling: Russian state-backed media coverage of the Ukraine war. *International Journal of Public Opinion Research*, 36(3), edae028. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edae028>

Burawoy, M. (2021). *Public Sociology*. Cambridge: Polity.

Coles, J., Astbury, J., Dartnall, E., & Limjerwala, S. (2014). A qualitative exploration of researcher trauma and researchers' responses to investigating sexual violence. *Violence Against Women*, 20(1), 95–117. <https://doi.org/10.1177/1077801213520578>

Costas, J., Prokhorova, A., Stepanenko, V., Sudyn, D., Yermolenko, V., & Zarembo-Kosovych, H. (2024). Academic activism in time of war: Voices from Ukraine. *Organization*, 32(5), 760–771. <https://doi.org/10.1177/13505084241284487>

Emeran, C. (2017). *New Generation Political Activism in Ukraine 2000–2014*. Routledge.

<sup>1</sup> Поняття «моральна економіка» (moral economy) походить із класичної статті Е.Р. Томпсон «The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century» (1971) та було розвинене у працях J.C. Scott, зокрема у «The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia» (1976). Воно позначає сукупність соціально поділюваних уявлень про справедливість, взаємні зобов'язання та легітимні межі економічної поведінки. Йдеться не лише про економічні практики як такі, а й про їх моральне оцінювання: що вважається «справедливим», «допустимим» або «експлуататорським» у конкретному суспільстві. У контексті війни моральні економіки трансформуються, оскільки змінюються норми розподілу ресурсів, солідарності та очікування щодо взаємної підтримки. (Прим. перекл.)

- Fassin, D. (2025). *Moral Abdication: How the World Failed to Stop the Destruction of Gaza*. London: Verso.
- Golovakha, Y., Ivashchenko-Stadnik, K., Mikheieva, O., & Sereda, V. (2023). From patronalism to civic belonging: The changing dynamics of the national-civic identity in Ukraine. In: B. Madlovics & B. Magyar (Eds.), *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion* (pp. 297–329). Vienna: Central European University Press.
- Grushetsky, A. & Paniotto, V. (2025). *War and the Transformation of Ukrainian society (2022–23). Empirical Evidence*. Stuttgart: Ibidem Press.
- Grzebyk P. & Uczkiewicz, D. (Eds.). (2025). *The Russian-Ukrainian Conflict and War Crimes: Challenges for Documentation and International Prosecution*. Routledge.
- Holovakha, Ye. (2025). *Socio-political transformations in contemporary Ukrainian society. Guest lecture at the Ivan Franko National University of Lviv, 30 October*. Retrieved from: <https://lnu.edu.ua/lvivskyy-universytet-vidvidav-profesor-yevhen-holovakha/>
- Hrybenko, O. (2025). Intermediaries of change: How media-focused non-governmental organizations shape meta-journalistic discourse in Ukraine. *Journalism*, 26(4), 862–880.
- ISAR Ednannia. (2023). *A study of recovery initiatives in Ukraine: Mapping post-war recovery initiatives (2022–March 2023)*. KIIS – Kyiv International Institute of Sociology. Retrieved from: [https://ednannia.ua/images/A\\_study\\_of\\_recovery\\_initiatives\\_in\\_Ukraine.pdf](https://ednannia.ua/images/A_study_of_recovery_initiatives_in_Ukraine.pdf)
- Jawad, R., Dawani, S., Shehadeh, S., & Nateel, B. (2025). Against Frames of Trauma and Testimony: Palestinian children's narratives from within a contemporary genocide. *Journal of Palestine Studies*, 54(3), 71–82.
- Karakai, D. & Moskotina, R. (2025). Existential upheavals: Tracing war's immediate effect on individual religiosity in Ukraine. *Social Compass*, 72(1), 66–85. <https://doi.org/10.1177/00377686241311421>
- KIIS – Kyiv International Institute of Sociology. (2024). *To what extent do Ukrainians consider Ukraine a democratic country and the priority of a democratic system?* Retrieved from: <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1406&page=1>
- Klein, E. et al. (2025). Public opinion research in Ukraine under wartime conditions. *Ukrainian Analytical Digest*, 6, 2–4. [ETH Zurich Research Collection].
- Klosterkamp, S., Jeffrey, A. (2024). The intimate geopolitics of evidence gathering in war crime investigation in Ukraine. *Political Geography Open Research*, 3, 100008. <https://doi.org/10.1016/j.pgor.2024.100008>
- Kostenko, A. et al. (2024). Resilience and vulnerability of Ukrainians: The role of family during the war. *Problems and Perspectives in Management*, 22(1), 432–445. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(1\).2024.35](https://doi.org/10.21511/ppm.22(1).2024.35)
- Krymets, L., Saienko, O., Nedvyha, O., Tserkovnyak-Horodets'ka, O., & Logvinenko, N. (2025). The formation of Ukrainian national identity in the context of Russian aggression: A philosophical and psychological analysis. *International Journal on Culture, History, and Religion*, 7(S11), 518–536. <https://doi.org/10.63931/ijchr.v7iS11.153>
- Kutsenko, O. & Babenko, S. (2024). The power of Ukrainian sociology in post-USSR transformations and Russia's war in Ukraine. In: B. Roncevic & T.B. Valič (Eds.), *Sociology and Post-Socialist Transformations in Eastern Europe* (pp. 437–462). London: Springer.
- Kutsenko, O. (2025a). Democratic resilience: Ukrainian alternative to militant authoritarianism. In: B. Wejnert (Ed.), *The Global Rise of Autocracy: Its Threat to a Sustainable Future* (pp. 251–285). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003516583-15>
- Kutsenko, O. (2025b). La sociologie ukrainienne face à la guerre: défis, adaptations et pratiques de recherche. *Socio-logos*, 21. Retrieved from: <http://journals.openedition.org/socio-logos/7013>
- Kutsenko, O. (2025c). Resilience under fire: Navigating societal challenges, agency, and innovation in times of war. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2465177>
- Lavrysh, Y., Lytovchenko, I., Lukianenko, V., & Golub, T. (2025). Teaching during wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*, 57(3), 197–204. <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>

- Levitas, R. (2013). *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society*. Palgrave.
- Mishalova, O., Hordiichuk, O., & Sokolovskiy, O. (2024). Russia's war in Ukraine as a "war for identity" and appropriation of cultural tradition. *Ethics in Progress*, 15(1), 73–94. <https://doi.org/10.14746/eip.2024.1.4>
- Musleh, A. (2026). Weaving life through stories: Lamalah – the art of gathering and uplifting "ourselves". *Critical and Radical Social Work*, 20, 1–16.
- Nechitailo, I. & Alieva, A. (2025). Resilience of the educational system in conditions of global social upheavals: The ratio of centralization and autonomy. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38(1), 28–49. <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2462959>
- Nekoliak, R. (2025). The Centre for Civil Liberties. In: P. Grzebyk & D. Uczkiewicz (Eds.), *The Russian-Ukrainian Conflict and War Crimes: Challenges for Documentation and International Prosecution* (pp. 159–175). Routledge.
- OHCHR/UN. (2026). *Ukraine: Protection of civilians in armed conflict. December 2025 update*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Retrieved from: [https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-01/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28December%202025%29\\_ENG.pdf](https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-01/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28December%202025%29_ENG.pdf)
- Oinas, E., Onodera, H., & Suurpää, L. (Eds.). (2018). *What politics? Youth and political engagement in Africa*. Brill.
- Oleinik, A. (2018). Building Ukraine from within: A sociological, institutional, and economic analysis of a nation-state in the making. Stuttgart: Ibidem Press.
- Oleinik, A. & Paniotto, V. (2024). Propaganda channels and their comparative effectiveness: The case of Russia's war in Ukraine. *International Sociology*, 39(3), 217–240. <https://doi.org/10.1177/02685809241232637>
- Paniotto, V. (2024). Methods for data quality assessment in wartime surveys in Ukraine. *Public opinion research in Ukraine under wartime conditions. Ukrainian Analytical Digest*, 6, 9–13. [ETH Zurich Research Collection].
- Pleyers, G. (2024). For a global sociology of social movements. *Globalizations*, 21(1), 183–195.
- Pleyers, G. (2025a). *A Congress to Celebrate the Resilience and Dynamism of Ukrainian Sociology*. ISA President's Address to the Fifth Congress of the Sociological Association of Ukraine. ISA: Presidential Corner. Retrieved from: <https://www.isa-sociology.org/uploads/imgen/2367-5th-congress-ukraine-geoffrey-pleyers.pdf>
- Pleyers, G. (2025b). Facts and rigour at the core of the sociological ethos. *Grassroots*, 19, 33–39.
- Reckoning Project. (2024). Reckoning Project: our mission. Retrieved from: <https://www.thereckoningproject.com>
- Said, E. (1984). Permission to narrate. *Journal of Palestine Studies*, 13(3), 27–48. <https://doi.org/10.2307/2536688>
- Sanchez, P. (2021). Engaging in public sociology. The Philippine case. In: M. Burawoy (Ed.), *The Routledge International Handbook of Public Sociology* (pp. 154–172). London: Routledge.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (2024). Ashlaa' and the genocide in Gaza: Livability against fragmented flesh. *Fieldsights*, 31 October. Retrieved from: [www.culanth.org/fieldsights/ashlaa-and-the-genocide-in-gaza](http://www.culanth.org/fieldsights/ashlaa-and-the-genocide-in-gaza)
- Smith, E., Pooley, J.-A., Holmes, L., Gebbie, K., & Gershon, R. (2023). Vicarious trauma: Exploring the experiences of qualitative researchers who study traumatised populations. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 17, e69. <https://doi.org/10.1017/dmp.2021.333>
- Stepanenko, V. & Stewart, S. (2025). "Who, if not us?": Civic activism and defence in wartime Ukraine. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38(1), 152–168. <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2467214>
- Tamer Institute for Community Education. (2019). *Thirty Years of Community Education and Cultural Resistance*. Ramallah: Tamer Institute for Community Education.
- The Economist. (2025). Russia's summer Ukraine offensive looks like its deadliest yet. *The Economist*, 19 January. Retrieved from: <https://www.economist.com/interactive/graphic-detail/2025/07/09/russias-summer-ukraine-offensive-looks-like-its-deadliest-so-far>

Tondo, L. (2025). Israel is committing genocide in Gaza, world's top scholars on the crime say. *The Guardian*, 1 September. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/world/2025/sep/01/israel-committing-genocide-in-gaza-worlds-top-scholars-on-the-say>

UNHCR. (2025). *2025 Impact Report*. UN: United Nations High Commissioner for Refugees. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/media/unhcr-s-2025-impact-report-response-new-emergencies-and-protracted-crises>

Ward, M. (2025). How the past became a weapon of genocide in Palestine. *Public Humanities*, 1, e134, 1–9. <https://doi.org/10.1017/pub.2025.10051>

Williamson, E., Gregory, A., Abrahams, H., Aghtaie, N., Walker, S.-J., & Hester, M. (2020). Secondary trauma: Emotional safety in sensitive research. *Journal of Academic Ethics*, 18, 55–70. <https://doi.org/10.1007/s10805-019-09348-y>

Wylegala, A. (2025). Ethical and methodological challenges of documenting the war. In: P. Grzebyk & D. Uczkiewicz (Eds.), *The Russian-Ukrainian conflict and war crimes: Challenges for documentation and international prosecution* (pp. 145–158). Routledge.

Zayachuk, Y. (2025). Ensuring quality higher education in Ukraine in times of war. *Journal of Adult and Continuing Education*, 31(1), 135–159. <https://doi.org/10.1177/14779714241270254>

Отримано / Received 31.01.2026

Прийнято до друку після рецензування /  
Accepted for publication after review 30.03.2026

Опубліковано / Published 08.06.2026

## ДЖЕФРІ ПЛЕЄРС

### Ролі соціології в Україні під час війни та її внесок у глобальну соціологію

Якою є відповідальність соціології в країні, що бореться за власне виживання? Від 2022 року українські соціологи продовжують здійснювати дослідження, викладати, документувати воєнні злочини, аналізувати демократичні цінності та підтримувати громадянські ініціативи в умовах надзвичайної дестабілізації. У статті осмислюються ролі, які українська соціологія взяла на себе в період повномасштабного вторгнення: фіксація стрімких соціальних трансформацій, підтримання відданості демократичним принципам, викриття фейків та історичиду, а також внесок у суспільну резильєнтність і формування повоєнних уявлень про майбутнє.

Стаття написана з позиції західноєвропейського соціолога. Спираючись на підхід глобальної соціології, що прагне діалогу між різними контекстами, стаття розміщує український досвід у ширшому порівняльному полі, співвідносячи його з напрацюваннями соціологів, що працюють в умовах репресій і масового насильства на Філіппінах і в Палестині. Ці випадки подаються не як еквівалентні, а радше як аналітичні оптики, що висвітлюють спільні методологічні дилеми та етичні виклики: документування насильства, конструювання дослідницьких стратегій, які залишаються значущими для учасників, а також балансування між науковою строгістю та громадянською залученістю.

Цей текст запрошує до колективної рефлексії щодо методологічних адаптацій, епістемологічних напружень, емоційних навантажень і відповідальності виробництва знання в умовах війни. Розміщуючи українську соціологію в діалозі з ширшими дебатами про публічну соціологію та дослідження в екстремальних контекстах, стаття підкреслює як визначні досягнення дисципліни, так і виклики — зокрема втому від війни, крихкість демократичних інституцій і ризику їхнього розмивання. Українська соціологія постає не лише як резильєнтна, а й як вагомий співрозмовник для міжнародної соціологічної спільноти. Її досвід пропонує концептуальні, методологічні та етичні ресурси, здатні збагатити дослідження суспільств, що стикаються з війною, демократичною крихкістю та глобальними кризами.

**Ключові слова:** Україна, соціологія, війна, резильєнтність, публічна соціологія

## GEOFFREY PLEYERS

### The roles of sociology in wartime Ukraine and its contributions to global sociology

*What are the responsibilities of sociology in a country fighting for its survival? Since 2022, Ukrainian sociologists have continued to conduct research, teach, document war crimes, analyse democratic values, and support civic initiatives under conditions of extreme disruption. This article reflects on the roles Ukrainian sociology has assumed during the full-scale invasion: documenting rapid social transformations, sustaining democratic commitments, exposing propaganda and historicide, and contributing to societal resilience and post-war imaginaries.*

*Written from the position of a Western European sociologist and drawing on an approach of global sociology that seeks dialogue across contexts, the article situates Ukrainian experience alongside insights from sociologists working under repression and mass violence in the Philippines and Palestine. These cases are not presented as equivalents, but as analytical lenses that illuminate shared methodological dilemmas and ethical challenges: documenting violence, designing research that remains meaningful to participants, and navigating the tension between scientific rigour and civic commitment.*

*This contribution invites collective reflection on methodological adaptations, epistemological tensions, emotional burdens, and the responsibilities of knowledge production in wartime. By placing Ukrainian sociology in conversation with broader debates on public sociology and research in extreme contexts, the article highlights both the remarkable achievements of the discipline and the challenges ahead, including war fatigue, democratic fragilities, and the risks of institutional erosion. Ukrainian sociology emerges not only as resilient, but as a vital interlocutor for the international sociological community. Its experience offers conceptual, methodological, and ethical resources that can inform research in societies confronting war, democratic fragility, and global crises.*

**Keywords:** *Ukraine, Sociology, war, resilience, public sociology*